

PARASZTI ÉLETFORMA FÖLDEÁKON

Ádók István

2. bővített kiadás

PARASZTI ÉLETFORMA FÖLDEÁKON

BEVEZETŐ

Földeák Csanád vármegyében Makó-Maroslele-Hódmezővásárhely határolt szomszédságában van. Óföldeák, Földeák egyazon közigazgatásban szereplő helység volt 1950-ig, s azóta külön közigazgatása van. A fejlődés leírásában ez elkerülhetetlen ismertetésre szoruló állapot.

A földrajzi helységet történelmi idők óta ismerik, míg a 13. századtól templomvárnak nevezett és használt épület képviseli, a kimagasló 80 méter/Adria tengerszint feletti domborzati területre épülve. Az építmény és a körülötte települt szorvány épületek nagy valószínűség szerint az első évezred idejéből valók. Nagyobb helység a 14. század előtt nem lehetett.

Csanád vezér királyi adományi birtokán fekszik, a 17.000 magyar holdra kiterjesztett falu terület. A lakott helynek sem nevezhető telepát átmeneti lakosok többségében a nagy árvizek alkalmával Szeged, és Hódmezővásárhelyről gyarapították, akik közül mindtöbbben maradnak állandó lakói a templom környékének.

A helység templomának-építményének múltját és történelmét Dr. *Béres* Mária régész muzeológus évek óta kutatja, és a sokszáz oldalas tanulmányában adta közzé, a kutatása nélkül ismeretlen tényeket.

tekintélyes erdélyi birtokát, a Tiszáig terjedő további területtel egészítette ki melyhez Földeák falu is tartozott.

Erre a századelőre az állandósult és szaporodó lakosság mérhető gazdasági fejlődést ért el a létfenntartás önbiztosításában, míg a legelőkön lovakat és marhákat tartanak.

Hunyadi János kormányzó fővezér a helyi birtok azon területeit, amely művelhető volt a katonáskodást vállaló családoknak juttatta használatra. A faluban ezzel veszi kezdetét az akkor is célszerűnek nevezhető termelés, és kialakult a jobbágyi elkötelezettség. A védelmi harci cselekményekre való felkészülés akkor is abban állt, hogy gazdasági téren erősödni kell. A kisebb-nagyobb területű föld művelésbe fogása mellett a szarvasmarha, de különösen a ló nevelés a lakosság érdekeinek is szolgált.

A Fővezér a harcokban kivált vitéz katonáknak nemesi elismerést és ingyenes földhasználatot adott. Ettől ered, hogy a kis Földeák falunak a korai 15. században vannak nemesi kiváltságosai, akik az anyagi javak használatára terén is kiemelkednek.

A falu lakossága eddigi történelme során a soha nem ismert gazdasági és társadalmi szintre emelkedett. Aminek keretében kiformalódott a kunyhós lakásból való kiköltözködés a jobb szerkezetű és formájúnak épített házakba. A vadon termő köles mellett már búzát is termelnek, és étkezésre alkalmas házi, vagy házasított állatokat tartanak, amit erre az időre kiegészített az Erdélyből *bévéndorolti* kecske. A szarvasmarha akkor még nem volt tenyésztésben, így a kecskét beengedte a hasznonállatok közé. De kibővült az élelmezés a sertés és a házasított baromfi tartásával is.

Az érdemi szintű termelést összefogta a Hunyadi időben kialakult 2-3 személyes *önkormányzat*, és példás fegyelem

A történelmet reprezentáló templom a falu gazdasági dombján épült, úgy szintén a kor lakásai (kunyhói) is a megosztott két domb jellegű területen alakult ki. A római és a szláv nyelvű írások 22 nyelv, ill. írásformában *FYLDEÁK*-nak nevezik a települést. A falu két települése nem nagy távolságra elkülönítve alakult ki, mely szerint a tájnak megfelelően az egyik: *FÖL-DEÁKFALVA*, a másik: *AL-DEÁKFALVA* néven szerepelt a feljegyzésekben. A két helység idővel összeépült, s a 14. században már egy közös néven *FÖLDEÁK*-ként szerepel az írásokban.

A következőket és a feltételezett ismeret szerint a településnek (továbbiakban: Falunak) a főépítmény létrehozása óta mindig voltak lakói. Az életformához kötött legfőbb feladatuk az élelem biztosítása volt, ami főleg halászat, vadászat, viziszármazások tojásainak gyűjtése és a vadonban élő állatok emberközéibe való szoktatása volt.

Az ősi lakásokat nem szilárdanyagú építmény képezte, inkább a víz árasztotta erdőségben-bozótban nőtt fűzfa és vesszeje szolgált. A lakásnak nevezhető épületeket a 12. századig félig földbeépítve egyhelyiségből álló kunyhó képezte. Az első helyre sorolt háziállat a *kutya* volt. A téli-nyári együttélésben jelentős segítőtársként a vadon élő állatok élelem céljára történő befogásában szolgált a gazdáját. A ma ismert háziállatok (baromfi, sertés, kecske, ló, marha) szorványban sem találhatók.

Az Államkincstár birtokát képező földéaki területet a török elleni megelőző védekezés előkészítése során 1428-ban *ZSIGMONI* császár- király *HUNYADI* János fővezér

tartásról beszél a történelem, így a katona nemesek tekintélyéről is.

A török hódoltság terheit csak 1551-1552 években ismerte meg a falu lakossága, amikor a török főserég a közeli Csanád-várat és környékét, így Földeák falut is, házait, kunyhóit leégette. Az állatállományt és a talált élelemt elvitték. A törököt 1596-ig a faluban nem látták, de ekkor ismételten visszatértek és Csanádot, több községével együtt Földeákat ismét megsemmisítik, a templomot pedig földig lerombolják. Századok múltán most az elvándorlás innét indult el Szegedre, Hódmezővásárhelyre és az alföldi eredők térségeibe. Emberibb életforma a faluban csak a Hódoltság megszűnését követő évtizedek múltán veszi kezdetét.

Termelési lehetőségek- és formák kialakulásának kezdete

A falu az 1700-as évekig a kihalt táj ijesztő képét mutatja, a leégett templom-falakkal, az elpusztult összedőlt házakkal. Ennek ellenére az 1708-1710-es évekre, az életnek örvendő volt földéaki lakosok közül 2-3 katona nemes és az ősi lakosok, leszámazottak jelentős számban visszatérnek. Az 1720-as évekig a történelmi visszaemlékezések a *szabad* életformáról tesznek említést, Földeák falu Hunyadi János kormányzó halála után visszaszállt az Államkincstárra, és ebből bérleményként földet művelnek és termelnek.

A vissza, ill. az idetelepülés alkalmával *új idő* kezdődött az építkezésben is. A nád és a sárcsömpölyeg továbbra is főépítési anyagnak számított, de a gyorsan épülő falu lakói a tehetőség szerint a vályog, ill. a döngölt földet is alkalmazták, s a házakat a földszintre építik. Ez nem jelentette azt, hogy század múltán is nem volt nádból, vesszőből épült ház, vagy kunyhó szerű építmény.

A falu lakói zömében katolikus vallásúak voltak. Őseink életében, a keresztény Európában alapvető volt a hit megvallása és gyakorlása. Ennek céljából 1723 táján olyan egyházi közösséget hoztak létre, melynek imaházat és parokját építettek. A Püspök pedig a hívek nagy öröme és gyakorló hitük elismeréseként Bieliczki Sámuel személyében plébánost küldött az egyházi székbe.

A *szabad* lakosság életében, a kor társadalmi törvényeit alkalmazva, törés állott be. A Náway család egyik tagja köznemesi adománya kapcsán az Államkincstártól megvásárolta a hajdan volt Hunyadi falubirtokot a 17.000 magyarhold ősi területtel.

A Náway család Uriszéket nem ült, de a Megyei Hatóságok 1730. szeptemberében Uriszéket tartottak és kihirdették a falu lakosságának, hogy a falu-birtokot érdemi jogon Náway Pál megvásárolta, amit a jogszerző, ill. leszármazottja Náway József, valamint testvére Náway György osztatlan tulajdonát képezi. A terület határi részét képezik Földeák falu, a Gajdos és a Karabukai földek, ahol utóbbiakon szorvány lakosság honol. A terület nagyobb részét azonban víz és nád borítja.

A kor törvényei alapján kialakult a jobbágyfüggés és a költözködésben szintén korlátozott szabadok rétege. A falu lakói mivel jobbat nem tehettek, az átmeneti függetlenség után, az általuk használt földre vállalták a jobbágy sorsot és kötelezettségeket, amikor is ezzel 80-90 jobbágy család maradt a birtokon.

A tulajdonnal bíró és helyben lakó uraság a szabadfoglalkozásúak foglalkoztatásával vízszabályozási munkát végeztet a minél nagyobb leszártított terület művelésbe vonása érdekében.

A lakosság számokban mérhetően szaporodik, így Földeákon és Karabukán az igénynek megfelelően az Uraság jobbágyi telket juttat házépítés céljára. Továbbá bővítik a jobbágyi földeket újabb vállalásokkal. A földhasználat, az állattartás, főleg a szarvasmarha és a ló tekintetében évről évre szaporodik.

A mezőgazdasági termelést folytató falu gazdasági nagyságát a művelésben tartott földterület biztosítja. A lakosság rétegződését is ugyanez szabályozza. Vannak egész (56 hold), fél (28), negyed (14) és nyolcad (7) telkes jobbágyok, aminek mértékét elsősorban is az egytagba tartozó művelhető és legeltethető terület, a jobbágy család teherbírása, eszközei és állatállománya határozta meg.

A jobbágyi telkek, a mai szóhasználattal élve (pályázat útján) vállalkozással nyert használatba adást az arra alkalmas földéaki családnak. Ezek a kisebb-nagyobb hasznosítható birtoktestek, főleg az egész és féltelkek nem a falu közelségében területek el, hanem a legtöbb esetben a művelésre alkalmas távolabbi határ részben. Ezt naponta megközelíteni nem lehetett. Az állattartás és a napi munkavégzés miatt nem lett volna gazdaságos, és fizikailag tehermentes. Ez mozdította elő a *tanyák* építését az adott idő építési módszerében, a bármiszerű épületben a helyben lakást.

Az első magyarországi népszéleírás szerint (1784-1796 években) végrehajtva a falu lélekszáma a tanyákkal együtt 950 fő volt. Közel 50 év múlva a felsőmagyarországból bevándoroltakkal együtt ez a lélekszám a faluban megduplázódott. És ilyen arányban rétegződött, de alapjaiban mezőgazdasági jellegű munkát végez a lakosság. Az 1776-os helyi felmérés szerint a földművelő és állattartó jobbágyokon kívül vannak: kocsisok, szolgák, gulyások, juhászok, kanászok, ökörhajtók, napszámosok, akik éves, hónapos, vagy napibéért dolgoznak, étkezéssel, vagy étkezés nélküli bérezésért az uraság, vagy a nagyobb jobbágyi gazdaságokban.

A társadalmat terhelő jobbágytörvény feszíti a gazdaságot és a személyi szabadságot. A jobbágyok jogállása 1351-ben nyert végleges szabályozást. Mégpedig: Mindazok, akik más földjén gazdálkodnak, jobbágyjegyzékbe kerültek, a megállapított, vagy megállapodott jobbágyi szolgálatra lettek kötelezve. Kétféle jobbágyi kategória volt: szabad költözködésű, ill. röghöz kötött. Adott időben, ha a jobbágycsalád szolgáltatásának eleget tett, költözhetett. Az 1514-es Dózsa felkelés következményeként, vagy annak megtorlásaként a törvény megszüntette a szabadköltözködést

és ezzel megszorgította a jobbágyok életét. Az intézkedést a földesúr kezébe adva: megszünt az egységes jobbágyi réteg társadalmi jogállása.

A jobbágyság alóli felmentés iránt már a 18. század derekán Mária Terézia királynő urbáriumában a jobbágyoknak szabadköltözködési jogot, személyi szabadságot adott, robotját és dézsmáját mérsékelte.

A Királynő halála után a trónt követő fia: II. József 1780-ban kiadott pátensében a nemes főurak hatalmát megnyírálva, ugyancsak a jobbágyok helyzetét, jogállását könnyítette. Ilyen volt 1785-ben kiadott rendelete a jobbágyi telkek örökölhetőségére és a végrendekezési jog a használt földterületre.

A reform lassan elindult, de a reform országgyűlések útvesztőjében egy évtized telt el, míg az 1840. VII. tc. megadta a jobbágytelkek megváltási jogát és lehetőségét. Az 1844. évi IV. tc. pedig a nemesi birtokok adás-vételét engedélyezi.

Végül az 1848. IX. Tc-ben meghatározott módon a jobbágy *felszabadult*, és szabadon rendelkezik jobbágytelkével. Az eddig művelt és szolgáltatásokkal terhelt föld *tulajdona* lett.

Földeák faluban névszerint 448 jobbágy család kapta meg annak a földnek a tulajdonjogát, amit addig művelt, vagy legelőként használt.

Míg a reform országgyűlések évtizedében a gazdasági-társadalmi szükségek nyomására elhatározták, hogy a jobbágyból szabad és független földtulajdonos legyen, 1845. május hó 28-án éjjel, az ismert történelmi idők során elő nem fordult ilyen mérvű marosi árvíz, teljesen elöntötte a falut, és a körülvevő 1800 hold területet. Lerogyott 148 ház, és a megmaradt 100-ból felében csak felújítás után lehetett beköltözni.

Megsemmisült a házakban volt élelem, elpusztult valamennyi otthon lévő háziállat. Ezt méltón megsiratni nem lehetett. Ezt megélni volt borzasztó. S mindezek után új otthonokat kellett építeni.

Az elmúlt század alatt a Návay családok, a két ősi ág képviselőiben a birtok megosztás során a földéaki, gajdosi és karabukai birtok részekben alakították ki gazdaságukat és birtok központjukat. Az áttelepülés kialakításához a karabukai határrész volt a legalkalmasabb, ahová a földönfutó lakosság még 1845-46-ban részben áttelepült és megkezdte az új község **FÖLDEÁK** alapjainak lerakását. Ezt követően a történelmi Földeák faluból Óföldeák elnevezéssel egy *tanyaközpont* maradt vissza. Vagy talán még az sem? A megrókkant, elpusztult és elhagyott házak tatarjárasi képet mutattak. A vízügyi térképek látványa szerint is egy elszigetelt vízi világréteg volt az 1753-ban elmért óföldéaki urasági föld az Ugarároktól - Püspökteleig - Batidáig látható területen. Az Uraság a területen maradt jobbágyok és szabadokkal a lehetőséghez mérten sok fáradságos munkával végezték a művelésre mielőbb alkalmas földek víztelenítését, úgymond száritását a földnek, egy-egy vízelvezető csatorna kiásával.

Gazdaságilag az 1860-65-ben befejezhetőnek mondható Maros-Tisza szabályozás után lehetett csak földművelésből és legelő gazdálkodásból megélhetőséget várni. Mivel 1853 és 1855-ben az árvíz Óföldeák területének jelentős részét újból elöntötte.

Az időközben volt jobbágyfelszabadulás, az Uraságok kisebb-nagyobb földterületi eladása vagyoniilag erősítette a lakosságot. Az 1870-es évektől, a vízáradás mentességétől kezdődően, az egyébként szerkezetében termékeny földeken, mintkét falura vetíthetően eredményes gazdálkodás alakult ki.

Úgyannyira, hogy a háromnyomásos gazdálkodás helyett éves vetésforgót állítottak be.

A jobbgyi kezelésű földek magánbirtokba adásával Földeákon 1851. szeptember hónapban *földkóstolást* végeztek a község földjeinek osztályozása érdekében. A szántó földek és a rétek 2-2 osztályban, a legelők 3. osztályzatot, és a nádasok osztály nélküli besorolást kaptak. Ezt követő 1855-ben kormány rendelettel szabályozták az ingatlanok nyilvántartásba vételét, miszerint a föld minőségéhez igazodik a *földadó*.

A Návay uraságok a családok számában élenjárva, szaporodtak, szaporodási rátájuk magasabb a lakosság átlagánál. A leszámazottak valamennyien járási és megyei tisztségeket töltenek be. A jobbgyi felszabadítással, 1860-as évektől maguk is gazdálkodásba fognak.

A történelem során Magyarországon egyedüli, hogy a jobbgyi felszabadulásával az eddig meghatározott haszonvételi kötelezettséggel terhelt földet teljes szabad tulajdonjoggal megkapták. A jobbgyi állapotban (státuszban) számottevően voltak egész, fél, negyed és nyolcad telkes földművelők, és persze kisebb részarányú terület használók is. A föld felszabadításával, az új tulajdon juttatással elindult a vagyoni rétegződés. Erre az is befolyással bírt, hol volt a föld terület, gazdálkodási tudás, gyakorlat és szorgalom, a szerencse, a családtagok munkaképessége, a gazdasági felszerelés, állatállomány és ki milyen anyagi erővel lépett a tulajdonosi állapotba.

Iratári okmányokból ismert, hogy az 1860-as években már gyakori adás-vételeket bonyolítanak le. A 2-3 helyén kimért földeket táblásítják, többeket vétellel. Ebben az időben lépnek be földvéttel a makói lakosok, akik később hagyma

termelési kulturát hoznak a községbe. A nehezedő gazdasági viszonyok mellett, a gazdagok gazdagodnak, a szegények még szegényebbek lesznek.

Szabad paraszti életforma Földeákon

A lakosság 85-90 %-ban a földdel, annak megművelésével van kapcsolatban, ill. abból él. A község léte, fenntartása és fejlődése a paraszti lakosság munkájára épül. A korábban volt jobbgyi családok is ebbe az életvitelbe tartoztak, csak nem bírtak teljes gazdasági és személyi szabadsággal. A szabadoknak nevezett zsellérek, napszámosok gazdasági létüket az alacsonyabb napszáméből biztosították. Ezeknek kapcsolatuk a munkán és munkabéren keresztül alakult. De a 19. század közepétől mind jobban távolodik a két réteg egymástól.

A többet termelő és a jobb mód felé hajló paraszti gazdálkodók segítségére a század *feltalálásai* kedvező hatással vannak. A gazdasági fellendülést azonban gátolja az igen költséges árvízvédelem megvalósítása, a közutak-vasutak építése. Közvetett formában magas összegű hozzájárulással, adóval, közmunkával terheli a lakosságot, amit már a földterület nagysága és hozama alapján írnak elő.

Mivel a volt jobbgyok sem egy gazdasági vonalról indultak el, így a törpebirtokostól (5 hold) a nagy gazdáig (60 hold) nyílik lehetőség a távoli jövőt megalapozni. A magyar parasztság, így a földéaki is, akinek volt valamelyes anyagi bázisa, az úgy irányította családját és saját munkáját, hogy a kicsiből is szaporodjon valami, így a többől mindig több lett. A paraszti foglalkozású családoknak az évszakhöz és az időjáráshoz igazodott a pihenő ideje, de ezenbélül a termelési feladathoz. Egy termék, ami csak akkor adott jó vagy még jobb hasznot, ha egyes munkákat hajnalban, vagy éppen késő este,

vagy a Nap hevében kellett végezni: úgy azt akkor végezték el. Nem volt mindegy, hogy milyen állatokat tartottak. Csak annyit és olyat, amit gazdaságuk elbírt és a tartásból eredmény származott.

Az állattartást meghatározta, hogy tanyán, vagy a háztól (faluból) gazdálkodtak-e. Az állattartás jellemző egyedei: baromfi, sertés, ló és tehén (szarvasmarha). A tanyai gazdálkodás volt az előnyösebb és jelentősen jövedelmezőbb. Helyben lehet a napi munkát végezni, kevesebb idővel és munkával járt az állattartás. Lényegesen több baromfit tarthattak, kevesebb takarmányon. A paraszti foglalkozású emberek pedig erejüket és idejüket nem kímélve mindent megtettek, hogy eredményesebben termeljenek, jobban éljenek mint elődeik.

A 19. század végén mind nagyobb volt a gazdaságilag kialakult földdel rendelkezők egymáshoz viszonyított szóródása. Nemcsak a technika, de az eddig nélkülözött gazdálkodási tudomány is hiányzott a fejlett és továbbfejlődő gazdálkodásból. A gazdagabb jobbágyi utódok mezőgazdasági szakiskolák különböző területén végeztek, de a nagy többség 1870-80-tól a helyben szervezett téli időszakban volt előadásokból gyarapította tudását. A faluban nem lettek ezek tudósok, de *mintagazdák* igen! A paraszt embernek sajátossága, amit nem ismer, vagy nem tud, szívesen tanulja *valakitől*.

A jobbágyi felszabadulás után egy évtizeddel 1860. februárjában az 1855. évben bevezetett földnyilvántartás alapján a 17.000 m holdból, már csak 10.240 hold a Náway Család birtoka, míg a lakosság nevében 5.285 hold van nyilvántartva, valamint az önkormányzati községnek 1.474 hold a közös területe.

Az 1860-as évektől a Náway családokból is többen gazdálkodnak, a közös birtok így jobban decentralizálódik, és nagyban elősegíti a leánygyermek férjhezadásával az *apartázs*, amit többször ingatlanban váltanak meg. Ezek jelentősebb része folyamatosan eladásra kerül, mert ritka eset, hogy a férj közeli lakos, vagy birtokos, hogy a földet saját maga művelhesse. Ebből az eladásra kerülő földekből a helyi parasztság a század végéig csak 25-30 %-ban bírt vevőként jelentkezni. Már az 1865-70-es évektől a hódmezővásárhelyi, makói vagyonosabb polgárok és gazdálkodók *húzták* ki a földet a földeáki lakosok alól.

Írott történelem szerint a területileg csökkenő nagybirtok mellett növekvő kis és középbirtokok nem a szerencse következményei, ebben jelentős emberi energia, szorgalom és tudás, a gazdálkodás tudománya és gyakorlata halmozódott fel.

A Tisza és a Maros folyók szabályozása 1860-65 évekre Földeák község határának védelmére is befejeződött. Az évek óta folyamatosan felszáradt földek nagy részéről a nádasok és a legelők is eltűntek, szántóföldi művelésbe foghatóká váltak. Az 1870-es évektől folyamatosan kiépül a Rossvízi, a Szárazéri és az Ugari határrészekben a tanyasor, a tanyásbirtok. A hagyományos búza, kukorica termesztés kiegészül: dohány, kender, len, répa, lucerna, nagyraforgó, foghagyma és vöröshagyma termesztéssel.

Egyidejűleg 1896-ig kialakulnak a Gazdakörök, Függetlenségi és Polgári Körök, melyek jelentős képviselői a jómódú jobbágy leszármazottak. Ezek az egyesületek téli időben a korszerű gazdálkodásról, a jobb és piacképes termékekről tartanak előadásokat, beszámolókat a gazdatársak okulására.

Adott időkben a földművelés igavonó állata a ló és a vöröstarka szarvasmarha nagyobb gazdaságokban a szürke villásszarvú magyar ökör, a talajművelő eszközökön és vetőgépeken kívül erőgép csak a nagybirtokon volt. A század végen a Náway családnak 4 gőzüzemű cséplőgépe van a kalászos gabonák betakarítására. Az igen gyors fejlődés, a behozatal következtében már 1903-ban Földeák és Óföldeák területén 13 cséplőgép van tulajdonban. Ezzel egyben megszűnik a több mint 100 éves időn át fenntartott nyomtatással való szembetakarítás, ami lényegesen nagyobb veszteséggel járt és több munkát igényelt.

Minden irányú fejlődés segíti a mezőgazdasági termelést, a termékenységet. A termékek maradéktalan értékesítése lehetővé tette a háromnyomásos gazdálkodás megszüntetését, minden művelhető földet teljes vetésforgóba állították. A riska tehén helyett a nagyobb testű és több hozamú magyartarka (vöröstarka) szarvasmarha került a tenyésztésbe. De valamennyi haszonállat tartására jellemző a gazdaságos tartásmód.

A művelhető terület teljes bemunkálása és az eredményes gabonatermelés értékesítésére a vasútállomáson a 20. század első évtizedében a sínek mellé 30 vagonos magtár épült. A község belterületén pedig még két magtár vásárolja a gabonát és szállítja a távoli megrendelőknek.

A 19. században került használatba a földet megművelő eke, a fagerendélyes vázszerkezetten, a vasból készült fordító karokkal felszerelve. S még ugyanebben a században (századvégen) a gőzgéppel vontatott *magánjáró* gőzeke.

1902-1908 évek között felújulnak a középületek, az iskolák, óvodák. 1903 áprilisában megindul a vonatközlekedés. Van a községben Takarék és Hitelszövetkezet, Nép Bank Fiók, Posta és mindkét Földeákon gőzmalom.

Az összeírási adatbázison levezethető a jobbágy felszabadulástól elindult családi földterületek nagyságrendi változása. A múlt századi családok átlag gyermek létszáma 4-5, míg egyes családokban 8-10 gyermeket nevelnek. Ezek kihatással voltak a föld megosztására is. Ez gyakorlatban különösen jelentkezett 1900-1910 közötti évtizedben, a 10 holdon felüli, ill. a 10 holdon aluli birtokok családi megosztásában.

A századfordulóra elért paraszti életforma fejlődését mutatja, hogy évtizedekkel korábban kezdetét vett tanya rendszerben már 280 kiépített állandó lakású tanya és ezeket kiegészítő *nyári* időszakos szállás helyek száma is 30-40-nel számolhatók. Itt nevelik tömegében a csirkét, tyúkot, tojásért, gyöngyöst, pulykát, libát tolláért és húsáért. Ez adja a mindennapi szükségleten túl a paraszti családok egész évi ruházkodására és adójának kifizetésére a fedezetet.

A félévszázad alatt fejlődött és csúcsára ért földművelés eredményei és foglalkozási gyakorlata az I. Világháború ideje alatti években jelentősen mérséklődött. A háború kitörésének évében 982, majd az évek folyamán összesen 1608 férfi vonult be katonai szolgálatra, a háborúba. A dolgozó férfi lakosság 40 %-a. Háborús célra felvásároltak 740 q búzát, 5481 q takarmánygabonát, 355 lovat, 54 kocsit keftős lófogattal. Ezt követően központi nyilvántartás nélkül a helyi hadiszállítók 1918-ig a kínált terméket maradéktalanul felvásárolták. A felvásárlás nem jelentett problémát, mert ennél több gabona is kínálatra került. Hanem hiányzott a fizikális gazdasági erő, és gyakorlat, az itthon lévő öregek, asszonyok és 10 éven felüli gyermekek a hiányt pótolni nem bírták. Minden évben csökkent a művelt terület és a termés eredmény.

Ilyen színvonalon érkezett el a háború végi román megszállás, amikor 16.266.000 korona értékben állatokat, gabonát, takarmányt, gazdasági gépeket, lövöntréngőket, szántó, arató gépeket, eszközöket stb. vittek el. 1919. júliustól 1920. áprilisa közötti 10 hónapban éjjel-nappal szállítva: 5428 q búzát, 5041q takarmány gabonát, 4500 q széna-szalmát bálázva, 670 db lovat és szarvasmarhát, 30 db tenyészállatot, 4 cséplőgépet és egy gőzmalmot leszerelve vittek el.

A gazdaság teljesen kimerült, termelő és mezőgazdasági munkás csak az új termésben reménykedhetett, mert kölcsön akció a járásban kizárt volt szervezni, mivel valamennyi trianoni határmenti község egyazon kifosztásban szenvedett.

A háború *nagyüzemének* voltak helyi szállítói, így jövedelmezőbb gazdaságai, akik hadigazdagodás vámolásaként az 1918. IX. tc. alapján hadinyereségadóra voltak kötelezettek, amit földleadással válthattak meg. Továbbá az 1920. évi 36 tc. alapján a törvényben meghatározott területű nagybirtokok, akiknek köteleessége, ill. felajánlása alapján 1922. évben közérdekű földbirtok politikai céllal Földeákon 567 kat. hold szántóföldet és 177 házhelyet osztottak ki. A földnélküli, háborúban sebesült hadirokkantak, hadiözvegyek, hadi árvák része. Ezzel próbálták az anyagi gondokat enyhíteni a leszegényedett községben.

Az 1920-as évtized váltásosan indult, de az évtized folyamán a kedvező időjárás megfelelő terméseredményt eredményt teremtett. A fellendülés alapot adott az akkori földművelésügyi miniszter Nagyatádi Szabó István személyében az általa kezdeményezett és támogatott gazdasági fellendülésben, a közép és nagybirtokokos előkelő méltó megjelenésükre gálans futó kocsikat, a miniszterrel elnevezett *nagyatádi* kocsikat csináltassanak, amiből Földeákon is volt 20-25 db.

Mindezek mellett tovább rétegződik a parasztság: csökken a nagybirtok területe és szaporodik a 10 holdon aluliak száma és gazdasága. A földreform és a nagybirtok mérsékelte földeladási a gazdálkodási kategóriák, a nyilvántartások új besorolásban csoportosítják. Nagybirtokos 100 hold felett, birtokos 50-100 holdig, középbirtokos 10-50 holdig, kisbirtokos 5-10 kh-ig, és törpebirtokos 5 hold alatt.

A község 1923-ban már 30 virilist, mint legtöbb adót fizetőket tart számon, akik egyben a község képviselőtestületének tagjai, és évente 1000 koronán felül fizetnek adót. Kiseb adózó virilisként 1065 koronával az egyik Návay család van nyilvántartva.

A termelés és értékesítés fellendülése hatására megindult a vagyon, a föld adás-vételi, az ajándékozási jogügyletek forgalma, évi 80-90 telekkönyvi végzéssel módosítják a családok földmennyiségét.

Ezt a fellendülést határozták be az 1929-1933-as gazdasági évek szélsőséges, csapadék nélküli száraz nyarai. De különösen 1932/33-ban soha nem ismert szegénységet hozott a községre. Veszélyben volt a kenyere annak is aki termelt. A kedvezőtlen időjárás miatt a fejletlen, összeszáradt, fajsúly nélküli búzának több mint 40 %-a occsu volt. Az alacsony hozam miatt drága lett a magyar búza előállítás, így a külföldi piacon nem vette fel a versenyt. Az Állam ennek kügazatására 3500/1933. ME. sz. rendeletével az egyensúly támogatására *boletta* jegyet vezetett be. A boletta a búza értékesítésénél termelőiár kiegészítést szolgált, amit a termelők adófizetésük alkalmával használtak fel, vagy a Bankban névértéken válthatták be.

A háború utáni éveket a fejlődés és változások motiválták. A nagyobb gazdaságokban kender, cukorrépa, napraforgó, cirok, mint ipari növények kerültek temelésbe.

Aminek termékeit a határon túlra is értékesítik. A nagyüzemek kezdeményezik a vetőmag termelést országos értékesítésre. A 20-as évek kedvező időjárása, a növekvő termelés szakszerűbb gazdálkodást eredményez. 1928. évtől ismert a műtrágya felhasználás, amiből a gazdák évenként 1500-1800 q-t használnak fel. Bővül a vöröstartka szarvasmarha állomány a szimentáli nagyobb husú, jobb tejhozamú állománnyal. A Gazdakör szervezésében tejházat, tejfeldolgozás céljából társas-szövetkezeti üzletet létesítenek, amit a gazdák napi tejbeszállításukkal tartanak fent.

A termelési cél- és eredmény magában hordta a földművelő parasztság elméleti ismeretének igényét is. A Gazdakör (Egyesület) összefogásában 1936-1938-as években megszervezik a földművelők elméleti és gyakorlati képzését a téli "ezüst- és aranykalászos" tanfolyamok rendezésével. A Makói Mezőgazdasági Szakiskolából mezőgazdász tanárok és oktatók jöttek előadást tartani. Lehet, hogy több családnál még megtalálható a diszes képekkel ellátott tankönyv. A tanfolyam december hónapban kezdődött és február hó végéig tartott heti két esti előadás keretében, a 2 éves téli iskolában.

Jóllehet az induló létszám 25-30-nél is több volt, de ismeret szerint 15-20 végzett *gazdással* gyarapodott Földeák község mezőgazdasági kulturképviselete. Ennek egyéni és gyakorlati haszna folyamatosan jelentkezett a gazdálkodás eredményében. S ez ugyancsak láthatóvá nőtte ki magát a Termelőszövetkezeti Gazdaságban is, ahol több növénytermelési és állattenyésztési brigád és csapatvezetők kerültek megbecsült munkakörbe.

A törpebirtokosok gazdálkodásában általánossá válik a vöröshagyma és a fokhagyma termelés. Az 1920-as földbirtokpolitika az eddig szegényebb földnélkülieket segítette, mintegy 254 családban, akik részére nem a búza

termelés volt az első, mivel kenyergabonájukat jellemzően továbbra is a részes aratásban és cséplésben keresik meg.

A 20/30-as évek váltóján a község helyi statisztikájára szerint:

- a lakosság 6.118 fő,
- a község bel- és külterületén 41 mélyfúrású (180-240 m) ártézikút van. Az elsőket 1895-96-ban fúrták,
- 23 cséplőgép,
- 1503 db ló, 840 igavonó ökör került összeírásra,
- lakóházak-tanyák száma 1211,
- adófizetők száma 2127 főkönyvi tételben.

Készülődés a II. világháborúra, amiben a parasztság negatív és pozitív formában érintve van.

- Fokozódik az állat és a termény felvásárlás.
- A gazdáktól 53 lovat vásároltak meg és behívásra előjegyezték.
- a 18-51 év közötti férfiakat (zömmel parasztok) szemlére behívják.
- Az első katonai behívás 1939. aug. 25-én 41 fő, amit szünet követett, 1940. május 5-én 172 fővel kezdtek és folytatták 777 fővel. A háború alatt bevonult 990 férfi, ebből a harcokban és fogságban meghalt 149 fő. Ez a parasztságot a legnagyobb mértékben érintette. Az itthon maradt asszonyok, gyermekek a gazdaságukat sok fáradság árán sem tudják ellátni.

A háborúval járó gazdasági rendszerek bevezetése naponta bővül:

- Elsőként a 39.000/1941. ME. sz. rendelettel bevezetik a gabona cséplés kötelező bejelentését és

helyi ellenőrzését. A termék 1/3-át eladásra kell bevinni a FUTURA magtárba.

- Bevezetik a liszt, cukor, szalonna, zsír és folyamatosan a legszükségesebb élelmiszerek jegyrendszerét, a vámórlás nyilvántartását.
- A 6000/1942. ME. sz. rendelet szabályozta a közellátási termény, termék beadási kötelezettségét, a beadás előírásait, amely lényegében 1954-ig alapja maradt a beszolgáltatási rendszernek, ami a termelőknek kat. holdanként 650 kg. búzaegység beadást jelentett.

A II. világháború átvonulása a község parasztságát közel sem érintette olyan mérvű termény, tennék, gazdasági felszerelés és állatállomány kárral, mint 1919-ben volt. Azonban a románok 1944. október 18-26-ig mint megszállók itt tartózkodásuk alkalmával sem feledkeztek meg szokásaikról. Gazdasági felszerelést, malomtartozékokat, terményt, a román sátoros kocsikra pakolva vitték a határon túlra.

A megtalált jobb lovakat sem hagyták itt. Az óföldéaki nagybirtokokról birkát, szarvasmarhát csordába hajtották *hazafelé*. A nagy sátoros román kocsik 55-58 éves katonaruhába öltözött hajtókkal már úgy érkeztek, hogy zsákmányként valamit visznek és viték is.

A kegyetlen háborút túlélők, 1945. május hónapjában kapott örömhír alapján, hogy vége a háborúnak, valamennyi lakos felvonulásával ünnepeltük a német megszállás alóli *felszabadulásunkat*. Ugyanakkor azonban még több mint 500-an nem jöttek haza a fogolytáborokból.

Az elmaradt őszi és tavaszi munkák keserves befejezésére a földnélküli parasztság részére jóhír érkezik. Az 1945. VI. tc.-el törvénybe iktatott és minden ember részére ismerté vált 600/1945. ME. számú kormányrendelet, aminek célja volt a nagybirtok rendszer megszüntetése és a földnélküliek földhöz juttatása. Amint mondja a rendelet. ... *a nagybirtok rendszer megszüntése után a mezőgazdaság erős, egységes és termelőképese kisbirtokon fog nyugodni* ... A juttatott föld nem lehet nagyobb, mint amelyet egy földművelő család maga erejéből meg tud művelni. Legfeljebb 15 hold.

Földeák községben 650 család kisebb-nagyobb szántó területtel 5.500 kh. juttatásban részesült.

Két év alatt csodát műveltek a juttatott családok a földművelés terén. Tavasztól őszig tarika volt a határ, nyüzsgött a szorgalmas zsellér, mint új földtulajonos, zsebében a telekkönyvi tulajdon lappal. Ki téhénnel, borjúval, lóval művelte a földet, ki saját maga is húzta a jármot, hogy segítsen gyenge igavonójának. A háború kínjait felváltotta a saját föld öröme és gondja. Az első 1-2 éves gazdálkodás azonban csak a közép és nagyobb parasztok igavonó segítségével tudott érvényre jutni és valamennyi földön termelni.

Még ki sem tudott formálódni az új kisparaszti gazdaság, amelyik egy megelegetett réteg tömörülését alkotta volna, a Kormány meghozta az 1947. évi XI. tc-t a Szövetkezeti Törvényt, melyben szabályozta a magyar szocialista szövetkezeti rendet. Ez alapja volt a mezőgazdaság szövetkezeti formájának is. Bevezeti a törvény: *A felszabadulást követő földosztás megadja a magyar népnek a politikai szabadságot, egyéni elhatározással léphet a szövetkezés útjára.*

Ezzel, vagy ezt megelőzően is a helybeli pártmunkások foglalkoztak mindtöbb földjuttatásban részesült társaikkal, agítva a szövetkezés útjára.

A szövetezés felé vezető út előkészítésének egyik alapvető feladata volt a *földalap* képzés a leendő TSZ tanyák (majorok) kialakítására. Párt közreműködéssel kialakították a szovjetből importált egységes jelzővel tisztelt *kulák* listát, Földeákon 57 paraszt névsorával.

Ezt követte a közép-nagy, most már *k u l á k* parasztek, tulajdonában volt tanyásbirtok egészben való megszerzése csereingatlanért, amit 6-8 helyen mértek ki. Ez nem ment könnyen, aki kötekedett, internálták. A fellépő erőszak győzött. A további lépés nem kisebb feladat volt, mint a lakosság töborzása más módszerrel, de nem álltak sorba a belépési nyilatkozat aláírásánál. Elsőként azok léptek be, akik a földjük művelésével nem tudtak megbirkózni. Másodsorban, akiknek a földje rossz termőhelyen volt, valamint azok, akik pozíció várományosak voltak. S ez függött az egyénileg betoborozottak számától is. Így alakult meg nem kevés rábeszéléssel, és kényszerrel Óföldeákon a BÉKE TSZCS. Földeákon a DÓZSA TSZCS.

A TSZCS-ék állami gazdasági segítséggel sem tudtak kellően kialakulni a közös gazdálkodásban. Akik mindig a *maguk ura* szerettek volna lenni, most nem tudtak összeférni, s érezve azt, hogy szabadságuk elvesztése mellett kevesebbet keresnek, mint a földjük hozama lett volna.

Nagy Imre földművelődésügyi miniszter 1953-as helyzet felismerő intézkedései fellazították a szorongást. A szolgaságot érző parasztek kiléptek a TSZCS-ből. Igaz közülük egyesek visszamaradva a kulák tanyákon *családi* gazdaságot szerveztek maguknak, aminek eredményei a fellazult átmenetben (1953-1959) jövedelmezővé vált.

A törpe és kisgazdaságok (10 holdig) 1945-1956-ban a termény és termék beadási kötelezettség mellett is,

viszonylagosan boldogultak, mint paraszti réteg biztosabban és jobban élt.

Ugyanez nem mondható el a kulák listára osztályharcos alapon besorolt a legalább 12 kh., vagy 250 aranykorona tisztajövedelmű földdel rendelkező parasztokról. A volt jobbágyok leszármazottai, kiknek nehezebb lett a sorsuk, mint őseinek volt. Nincs olyan hét, hogy a föld megművelése, a beadás teljesítése, adófizetés, a munkák időbeni végzése, a föld gyomosodása, a veszteség nélküli betakarítás stb. stb. és ami még a párttitkárnak eszébe jutott. Amibe bele ne tudjon kötni a négy bizottság: Mezőgazdasági, Termelési, Begyűjtési, Adóügyi képviselője. Nem múlik el hét, hogy 3-4 közülük ne legyen feljelentve a Rendőrségen, kérve az internálásukat. Az állandó tanyai zaklatások sem maradtak el, hivatják, vagy a helyszínen ellenőrzik. Pl. disznót a saját élelmezésük céljából nem vághattak, amíg mindenféle kötelezettségüknek nem tettek eleget.

A közben elmúlt 10 évben a TSZ mozgalom nem tudott megerősödni, az anyagi szegénység elriasztotta a kisbirtokosokat is a tagságtól, inkább vidéki ipari vállalatokhoz mentek dolgozni, s emellett földjeiket nagy terhek mellett művelték, míg nem 1960-ban KÁDÁR János KB. titkár meghirdette a mezőgazdaság teljes szocializálását, szerény ígéretek és drasztikus végrehajtás mellett.

A módszer általános volt. 1960. január 10-én rendkívül ünnepi közgyűlésen a Párt bejelentette, hogy 96,5 %-os szocialista támogatással Földeák Szocialista Termelőszövetkezeti község lett, 1224 családdal 1393 szövetkezeti taggal, 6987 kh. földdel.

Ismét igen nehéz 10 esztendő következtet, amíg nem 1968-ban kezdetét veszi a *Kádári* gazdasági mechanizmus.

Földeák községben két generáció képviselte a közősgazdálkodás tagságát. Az első az alapító szülők, minden anyagi javaktól, föld, gazdasági, felszerelés, haszon és igavonó állat stb-től megszabadítva igen alacsony munkaegység-bérrrel, többen csak zsiroskenyéren kezdték a közös gazdálkodásban az új életet. Aki tudott menekült előle, de ezt nem mindenki tehette. Lektötte az életforma, a család, az otthon, a származása.

Az idősebb és fiatalabb generációk eltérően alakították életüket. Az idősebbeknek volt mit veszteniök, s ez állandó nyomás alatt tartotta őket. az ősi jobbágyokhoz viszonyítva rabszolgának mondták ill. tartották magukat. Vagyonuk teljes elvesztése állandó beszédtemájuk volt, amit a Szabad Európa Rádiója is táplált bennök. Mindig arra vártak, mikor számolják fel a TSZ gazdaságot. Nem tudtak és nem is akartak a közösen dolgozni, ahány ember annyi tapasztalat és tudás, annyi személyiség, akiknek hiába volt azonos a sorsuk, mégis másként éreztek.

Nekik semmi nem tért meg a bevitt értékből. Az alacsony és elejében a bizonytalan munkaegységből a létfenntartásuk is veszélyben volt. Talán egyet mondhattak kedvezőnek, hogy az 1980-ban nyugdíjba menő TSZ tagok is az ipari dolgozókkal azonos elbírálású nyugdíjban részesültek.

A fiatalabb generációs tagok másként érezték és látták. Versenyszerűen jelentkeztek az új mezőgazdasági technológiák és gépesítési rendszerek megismerésére, amit megfelelő helyi, vagy vidéki oktatásban sajátítottak el.

Félévtized múltán a gazdálkodás, a javadalmozás és a munkavégzés terén több pozitív változás volt. Nem kellett úgymond éjjel-nappal dolgozni. Minden foglalkozási munkahelynek megvolt a napi 8-10-12 órai munkához a kezdési és befejezési idő határozva.

Kialakultak a növénytermelés női brigádjai, előbb csak 3-4-en dolgoztak együtt, főleg az idősebbek, de megszokva a közös munkát 8-12 főre emelkedett a munkacsapatok létszáma.

A nők, akik közül korábban napszámra jártak, most kényelmes *életvitelben* érezték magukat. Mivel a reggeli házimunka után, amikor az óvódába és iskolába elirányították gyermekeiket, utána maguk kerékpárjára ülve, csoportosan 8 órára mentek a munkába, míg du. 4-5 órákor jöttek haza. A fiatalok a rövidebb munkaidőbe szoktak bele, amit a múltéhoz viszonyítva kedvezőnek tartottak.

Az 1980-as évekre a nagyüzemi gépesített mezőgazdaságban a nők munkája beszűkült. Így alakulhatott ki, hogy a TSZ a többféle növényápolási, kézi termelőmunkát részes művelésésként a vállalkozó családoknak adta ki. Ez a módszer annyira bevált, hogy a kiemelkedő jövedelmezőség mellett, a TSZ részbeni bomlásáig, 1990-ig alkalmazták.

A PARASZTSÁG KULTÚRÁJA

A korábbi századokban, de a 18. századelfőlől számolva a paraszti foglalkozású embereknek kultúrája inkább csak foglalkozási ismeretekben, babonás szokásaiban, időjós-lási, saját és házi állatainak *gyógykezelése* viszonylagos ismereteiben voltak.

A falunak a 18. század első felében papja és imaháza van. Az Egyház az igehirdetésen keresztül is neveli, tanítja híveit. Ugyanebben az időben alakult meg az Önkormányzat, és a faluban is elfogadásra került Mária Terézia királynő rendelkezése az írás-olvasás tanítására. Adott időben még iskola nem lévén, az oktatást a pap és a jegyző a parokján végzik.

Az Egyház szervezetében bevezetik a két éves oktatást. De az úgynevezett iskolai oktatás csak a téli évszakban valósult meg, mivel a gyerekek munkában való elfoglaltságuk miatt csak ebben az évszakban tudtak iskolába járni. Nemcsak a 7-8 éves gyerekeket oktatták, hanem az idősebbeket is, akik írní-olvási akartak megtanulni. A falu közös vagyónának gyarapodásával a 18. századvégen a faluháza mellé kéttantermes iskolát építettek. Ekkor az iskolázottsági elvárás már a 19. század első felében 4 elemi osztály volt, de a gyakorlatban ez még nem valósult meg.

Az iskolázottság a paraszti életben csak lassan vált szükségletté. Az írástudatlanság példájára említhető, hogy az új község Földeák alapításával, 1846-ban készült okmányokat, úgy az előjáróság, mint a képviselő testület tagjai többen csak *kézponásukkal* látták el, mivel nevüket nem tudták leírni.

A paraszti foglalkozásúak, zsellérek, napszámosok a 19. század végéig, különösen a férfiak, a téli időszakban látogatott iskolában 2-3 esetleg 4 elemi végeztek.

Az egyházi (iskolai) levéltár ugyan az 1960-é-es évek építkezései közben nagymértékben megsemmisült így az iskolába beiratkozó gyermekek nevét, létszámát pontosabb adatok hiányában csak az 1901 évben volt összeírás létszámadatok szerint. Erre az évre lehet pontosítani. Földeákon és Óföldeákon együttesen 1.074 gyermek volna iskolaköteles, de a tanterem hiánya és az iskola iránti igény ezzel szemben elmaradt. Ezt egy későbbi, 1941. évi összeírás is igazolja, hogy az írni, olvasni nem tudók száma az 5624 lakos közül 1300 fő. Természetesen ezt az állapotot az I. világháború is befolyásolta.

A parasztság kultúrája a falu kultúrájával egybeeső. A népi kultúrát a parasztság képviseli. A 20. század kultúrájában már szerepet tölt be az iskola látogatottság, a végzettség, de a falusi lakosság tényleges kultúráját: a magatartás, tisztesség-becsület, a vallás, a munka, a család, az egymáshoz fűződő kapcsolatok kultúrája, viszonya jeleníti meg.

A tömegkultúra helye a Gazdakör, Gazdasági Egyesület, aminek vezetőszerete van a műveltebb, jobban gazdálkodó parasztság szervezésében. Oktatói a falu elittjéből: mezőgazdász, pap, jegyző és tanítókból emelkedik ki.

A község lakói történelme során a korszakokat követve a fejlődésre nyitott volt, amit elsősorban gazdálkodási eredményei és társadalmi viszonyai igazolnak.

LAKOSSÁG A NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK SZEIRNI

Évek	1870	1900	1910	1920	1930	1940	1949
Fő	2952	4703	5126	5586	5555	5640	5641
	5211	4615					

RÉSZLEGES KIMUTATÁS AZ ORSZÁGOS
NÉPSZÁMLÁLÁS KÖZLEMÉNYBŐL

Megnevezés	1910	1920	1930	1940
Község területe kat. hold.	12.464	12.464	12.464	12.464
Népessége (fő)	5.126	5.586	5.555	5.640
Ebből őstermelő	4.224	4.543	4.563	4.459

BIRTOK MEGOSZLÁS

Az 1944. március hónapban volt helyi birtok statisztikai adatok szerint, a kis, közép és nagybirtokra vonatkozó összehasonlítás.

A község ösztérülete:

Ebből kis és közép birtok 100 hold alatt	12.464 k. hold
nagybirtok 100 h. felett	8.312 k. hold
	4.152 k. hold

Megjegyzés: Az 1/3-os jobbágyi birtok 100 év alatt 2/3-ra növekedett.

- - -